

KINHTRO

ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

Εργαστηρίου Διδακτικής Μεθοδολογίας και Πρακτικών Ασκήσεων
Παιδαγωγικού Τμήματος Δημοτικής Εκπαίδευσης,
Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης

SEMIANNUAL EDITION

*The Journal of the laboratory of Teaching Methodology
and Exercise Workshop of the Department of Primary Level
Education of the Democritus University of Thrace*

10^ο τεύχος
issue

2009

A. ΜΕΛΕΤΕΣ ΚΑΙ ΑΡΘΡΑ

Θ. Χαμπίδης & Ε. Ταρατόρη	Μια προσπάθεια αποτύπωσης του στίγματος της ελληνικής ερευνητικής παραγωγής στη θεματική «Φύλο και Εκπαίδευση»	σελ. 7
N. Ρέλλος	Κοινωνικές δεξιότητες: πώς διδάσκονται και αποκτώνται στο σχολείο/νηπιαγωγείο;	σελ. 17
M. Καλογιαννά- κης	Διδακτική των Φυσικών Επιστημών στην Προσχο- λική Εκπαίδευση: μια επισκόπηση του πεδίου	σελ. 33

B. ΕΜΠΕΙΡΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ - ΕΦΑΡΜΟΓΕΣ

X. Καρακύριος & Γ. Κέκκερης	Λογοκλοπή (plagiarism) στην Εκπαίδευση	σελ. 55
M. Δημάση	Πολυτροπικότητα και διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας στο δημοτικό σχολείο: Η περίπτωση των εγχειριδίων <u>«Λέξεις... Φράσεις... Κείμενα...»</u> της Στ' τάξης	σελ. 69
M. Κουρουτσίδου, Π. Φώκιαλη & N. Ράπτης	Ποιοτική αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας και της αναγκαιότητας του θεσμού του ΣΕΠ στο Ελληνικό Σχολείο. Διερεύνηση των απόψεων των εκπαιδευτικών και συμβούλων	σελ. 85
Γ. Ρεκαλίδου	Η εφαρμογή του Δ.Ε.Π.Π.Σ. και η συνεργασία νηπιαγωγείου - οικογένειας σε αγροτικές και αστικές περιοχές. Οι απόψεις των νηπιαγωγών και των γονέων	σελ. 99
K. Κεδράκα	Μελέτη αποτύπωσης της επισκεψιμότητας των φοιτητών του Τμήματος Μοριακής Βιολογίας και Γενετικής του ΔΠΘ στο Γραφείο Διασύνδεσης Σπουδών και Σταδιοδρομίας ΔΠΘ της Αλεξανδρούπολης από το 2004 μέχρι το 2009	σελ. 115
M. Σκουμιός	Διερεύνηση της ικανότητας των μαθητών να ερμηνεύουν δεδομένα που παρουσιάζονται σε ραβδόγραμμα	σελ. 135

Πολυτροπικότητα και διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας στο δημοτικό σχολείο: Η περίπτωση των εγχειριδίων «Λέξεις...Φράσεις...Κείμενα...» της Στ' τάξης

Μαρίας Δημάση

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

A. Πολυτροπικότητα και γλωσσική διδασκαλία

1. Πολυτροπικότητα: ορίζοντας την έννοια

Στο σύγχρονο επικοινωνιακό τοπίο η πολυτροπικότητα αναδεικνύεται ως ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά της επικοινωνίας (Kress, 2000, Kress & Leeuwen, 2001b), αφού η γλώσσα ως γραπτός και ως προφορικός λόγος είναι πλέον ένας μόνο από τους διαθέσιμους τρόπους αναπαράστασης των «πραγμάτων» (Kress & Leeuwen, 1996). Σημειώνεται διαρκής μετακίνηση προς οπτικές μορφές αναπαράστασης, οι οποίες με την πάροδο του χρόνου κυριαρχούν όλο και περισσότερο σε ορισμένα είδη επικοινωνίας, με άμεσα, αποτελέσματα στη λειτουργική εξειδίκευση της εικόνας και του γραπτού λόγου όπου συνυπάρχουν ή στον διαφορετικό τρόπο διαμόρφωσης της γνώσης σε περιπτώσεις όπου συνυπάρχουν δύο ή περισσότερα μέσα επικοινωνίας (Kress, 2000).

Ως έννοια, λοιπόν, η πολυτροπικότητα επιχειρεί να χαρτογραφήσει ουσιαστικά την ποικιλότητα των σημειωτικών συστημάτων που αξιοποιούνται για τη διαχείριση του τεράστιου όγκου πληροφοριών που δέχεται το άτομο. Ως πολυτροπικότητα ορίζεται η μορφή παρουσίασης ενός πολιτισμικού προϊόντος, στο οποίο περιέχονται και συνδυάζονται περισσότεροι από έναν σημειωτικοί τρόποι (modes), όπως ο γραπτός λόγος, ο προφορικός λόγος, η εικόνα, η φωτογραφία, το σχέδιο-σκίτσο, το σχεδιάγραμμα, το χρώμα, η γραμματοσειρά, η κινούμενη εικόνα, η μουσική, ο ήχος, ο ρυθμός, οι χειρονομίες. (Χατζησαββίδης, Γαζάνη, 2005, 27, Γρόσδος, 2008, 72) ενώ στη δημιουργία πολυτροπικού προϊόντος σημειώνεται σύνθεση επιμέρους μονοτροπικών προϊόντων τα οποία βρίσκονται σε σχέσεις διαπλοκής και αμφίδρομης αλληλεπίδρασης.

2. Πολυτροπικά κείμενα

Στο περιβάλλον της πολυτροπικής επικοινωνίας το κείμενο μετεξελίσσεται εν-

σωματώνοντας οπτικο-ακουστικά ερεθίσματα. Η πολυτροπικότητα έρχεται να συντελέσει, με το πλήθος των συμπαραδηλώσεων που είναι σύμφυτές της, στην πολυσημία των κειμένων (Κυπριώτης, 2006). Έχουν εμφανιστεί νέοι τύποι κειμένων, πχ. το υπερκείμενο και τα πολυτροπικά κείμενα. Ως πολυτροπικά (multi-modal) χαρακτηρίζονται τα κείμενα που βασίζονται σε πολλαπλά σημειωτικά συστήματα και σε αντίθεση με τα μονοτροπικά, όσα είναι αποκλειστικά ή κυρίως γλωσσικά, δημιουργούνται με συνδυασμό περισσότερων του ενός σημειωτικών τρόπων: γλωσσικού, οπτικού, ηχητικού κτλ., οι οποίοι λειτουργούν συμπληρωματικά για τη μετάδοση του μηνύματος (Χοντολίδου, 1999).

Τέτοια είναι κατεξοχήν τα κείμενα της διαμεσολαβημένης επικοινωνίας μέσω υπολογιστών, καθώς συνδυάζουν τον παραδοσιακό κώδικα του γραπτού λόγου με εικονικά στοιχεία που περιλαμβάνουν στατική ή κινούμενη εικόνα, βίντεο κτλ. αλλά και προφορικό λόγο (μηνύματα φωνής, μουσική κ.ά.) (Νάκη κ.ά., 2006). Ετσι, η παραγωγή του νοήματος στα κείμενα με την επίδραση των νέων τεχνολογιών παράγεται όχι αποκλειστικά με τον γλωσσικό σημειωτικό κώδικα αλλά σε ένα πλαίσιο συλλειτουργίας με άλλους σημειωτικούς τρόπους, οπτικούς, ακουστικούς, χωρικούς κ.ά. (The New London Group, 2000, 681-682, 688), οι οποίοι πλέον συμβάλλουν ισότιμα και όχι συμπληρωματικά, σε σχέση με τη γλώσσα, στην παραγωγή νοήματος, το οποίο δεν προκύπτει αθροιστικά. (Kress & Leeuwen, 1990, 94, Kress & Leeuwen, 1998, 187).

Τα μηνύματα ενός κειμένου (σε σχολικό εγχειρίδιο ή σε κινηματογραφική ταινία, σε ένα graffiti, σε μία διαφήμιση κ.α.), τα οποία μπορούν να κατανοηθούν από τους φυσικούς τους αποδέκτες, δομούνται με τη γλώσσα (γραπτή και προφορική), την εικόνα, τις κιναισθητικές πράξεις (χειρονομίες, κινήσεις, πόζες, χειρισμός αντικειμένων κ.έ.). Κάθε κείμενο, άλλωστε, σύμφωνα με την αντίστοιχη θεωρία είναι ένα πολλαπλό σύστημα τρόπων (Χοντολίδου, 1999). Η πολλαπλή σημείωση του ίδιου μηνύματος επιτρέπει την ανάπτυξη μιας πολυτροπικής ρητορικής έτσι ώστε με την αύξηση της περισσότητας λόγου και εικόνας, στα λεκτικά και μη λεκτικά στοιχεία, να είναι η μετάδοσή του ασφαλέστερη (Κουτσουνίδης-Τσίνογλου, 2000). Η γραμματοσειρά, οι εικόνες, το είδος των φωτογραφιών, η θέση και η έκταση που καταλαμβάνουν, τα χρώματα που χρησιμοποιούνται (Γιακουμάτου, 2003, 1-2), η θέση του κειμένου, κ.ά πολλαπλασιάζουν τις εκφραστικές δυνατότητες του μηνύματος επιτείνοντας, αξιοποιώντας ή ακόμα και αναιρώντας το ίδιο το νόημά του. Το γραπτό κείμενο εκμεταλλεύεται πλέον την οπτική του δύναμη και η γραπτή γλώσσα αξιοποιείται και ως οπτικό υλικό (Kress & Leeuwen, 2001, Γιαννικοπούλου, 2004).

Τα πολυτροπικά κείμενα, όπως και τα γλωσσικά, έχουν σχέση με την περίσταση επικοινωνίας στην οποία χρησιμοποιούνται και μέσω αυτής με το ευρύτερο κοινωνικό περιβάλλον, επιτελώντας λειτουργίες αναπαραστατικές, διαπροσωπικές και κειμενικές (Halliday & Hasan, 1989). Η πολυτροπικότητα των κειμένων είναι ένας τομέας που διερευνάται στην εποχή μας από ειδικούς στους τομείς της εκπαίδευ-

σης και της επικοινωνίας (Kress & Leeuwen, 1996). Στη διδακτική της γλώσσας έχουν κατατεθεί προτάσεις που αναφέρονται στην «υπέρβαση» του επικοινωνιακού μοντέλου διδασκαλίας και υποστηρίζουν τις θεωρίες των πολυγραμματισμών (Cope & Kalantzis, 2000), της παιδαγωγικής των κείμενικών ειδών (model of register for secondary school teachers, Macken-Horarik, 1996 & Martin, και της πολυτροπικότητας (Kress & Leeuwen, 2001a & 200b).

3. Πολυτροπικότητα και γλωσσική διδασκαλία

Η πολυτροπικότητα στην επικοινωνία και στα κείμενα απαιτεί την ανάπτυξη μίας νέας δεξιότητας, αυτής του πολυγραμματισμού, ώστε ο δέκτης να είναι σε θέση να αντιληφθεί τη μορφική ποικιλία που μπορούν να έχουν οι σημειωτικοί τρόποι των πληροφοριών και τα κείμενα που αυτοί μορφώνουν, κυρίως μετά την εμφάνιση και την εξάπλωση των νέων τεχνολογιών και των τεχνολογιών των πολυμέσων, στα πλαίσια πολύγλωσσων και πολυπολιτισμικών κοινωνιών και να επεξεργαστεί κριτικά αυτές τις πληροφορίες (Χατζησαββίδης, α, β).

Ο παραδοσιακός αναγνώστης αλλάζει και τα πολυτροπικά κείμενα ζητούν μία άλλη προσέγγιση, απαιτούν μια ανάγνωση-θέαση. Μέσα σε αυτόν τον αναδυόμενο κόσμο του νοήματος, απαιτείται ένας νέος, πολυτροπικός γραμματισμός» (Kalantzis & Cope, 1999 681-682, Γιαννικοπούλου, 2004).

Οι μαθητές είναι κατεξοχήν θεατές οπτικών κειμένων. Αναπτύσσουν πολυτροπικές προσλαμβάνουσες σε επίπεδο σχολικής και εξωσχολικής πραγματικότητας: H/Y, διαδίκτυο, αφίσες, video-clips, πολυτροπικές εκδόσεις λογοτεχνικών βιβλίων κ.λ.π. (Χοντολίδου, 1999, 2005). Χρησιμοποιούν διαρκώς οπτικά μέσα επικοινωνίας όχι μόνο στη διάρκεια του «ελεύθερου χρόνου τους» αλλά και σε κάθε προσπάθεια να οριοθετήσουν τη σχέση τους με τους ενήλικες. Η πολυτροπικότητα των κειμένων τους αναγκάζει ως δέκτες να ασκούνται στην ερμηνεία των ερεθισμάτων που δέχονται από διάφορες πηγές. Αντίστοιχα η παραγωγή ή ο σχεδιασμός ενός τέτοιου κειμένου προϋποθέτει νέου τύπου ικανότητες και πλήρη γνώση όλων των σημειωτικών πόρων. Αυτή η ικανότητα και η γνώση ταυτόχρονα συνεπάγεται και την κριτική στάση απέναντι τους.

Η εκπαίδευση υστερεί σε επίπεδο προσπαθειών εξοικείωσης με το διαμορφούμενο επικοινωνιακό τοπίο με συνέπεια να διαπιστώνεται ένας γλωσσικός διχασμός με το σχολείο να «αδιαφορεί» σε επίπεδο μεθοδολογικών επιλογών και σχολικής κουλτούρας για τους εξωσχολικούς κώδικες επικοινωνίας. (Μεταξώτης, 2000). Το γλωσσικό μάθημα στο Δημοτικό σχολείο εξακολουθεί να καταγράφει προβλήματα, κυρίως όσον αφορά τη διδακτική μεθοδολογία. Σε επίπεδο καθημερινής διδακτικής πρακτικής σημειώνεται η διατήρηση ενός ρυθμιστικού πλαισίου παραγωγής του λόγου των μαθητών με την υπερτιμησης της γραπτής γλώσσας ενώ υποβαθμίζεται ο ρόλος και η λειτουργικότητα όλων σημειωτικών κωδίκων (Χαραλαμπόπουλος, 2000).

Το σχολείο και ειδικότερα τα Προγράμματα Σπουδών και τα σχολικά εγχειρίδια πρέπει να υποστηρίζουν την καλλιέργεια στους μαθητές δεξιοτήτων διαχείρισης

της πολυτροπικότητας στην επικοινωνία και τη γλωσσική διδασκαλία (The New London Group, 2000, 18, Γιακουμάτου, 2000, 4 και Γιακουμάτου, 2003, 1, 2) και εκμετάλλευσης-χρήσης όλων των πηγών νοήματος και αποκωδικοποίησης των πολυτροπικών κειμένων, εξίσου με τα γλωσσικά κείμενα, ώστε αφενός να μπορούν να τα αποκωδικοποιούν (τύπος, τηλεόραση, teletext, Internet) και αφετέρου να μπορούν και οι ίδιοι να τα δημιουργούν (Χαραλαμπόπουλος, 2003), να καταστούν δηλαδή οπτικά εγγράμματοι (Kress & Leeuwen,, 1996). Το γλωσσικό μάθημα είναι το καταλληλότερο για την ενασχόληση των μαθητών με τις νέες αυτές κειμενικές μορφές (Kress, 2000) με την αξιοποίηση και εργαλείων της ψηφιακής τεχνολογίας.

Ηδη διδάσκονται πολυτροπικά κείμενα: προσεγγίζονται και παράγονται λογοτεχνικά κείμενα, διδάσκονται και παράγονται ζωγραφικά έργα, οι μαθητές δραματοποιούν, οι εκπαιδευτικοί διδάσκουν. Θα πρέπει όμως να δημιουργηθούν στην τάξη συνθήκες χρήσης της γλώσσας ανάλογες με τις εξωσχολικές και οι μαθητές να γίνουν ικανοί να χρησιμοποιούν και τη γλώσσα προφορικά και γραπτά σε μια ποικιλία θεμάτων και περιστάσεων επικοινωνίας (Χαραλαμπόπουλος, 2003).

B. Η ΕΡΕΥΝΑ

1. Πολυτροπικότητα και ΔΕΠΠΣ-ΑΠΣ για τη γλωσσική διδασκαλία στο Δημοτικό σχολείο

Στο πλαίσιο της εργασίας μελετήθηκαν τα κείμενα ΔΕΠΠΣ και ΑΠΣ για τη διδασκαλία της γλώσσας στο Δημοτικό σχολείο με κριτήριο το αν υπάρχουν αναφορές του όρου «πολυτροπικότητα» σε συνάρτηση και με τους όρους που οροθετούν τη λειτουργία της στη γλωσσική διδασκαλία ή κάποιες ρητές αναφορές που αναδικυνούν την ικανότητα παραγωγής νοημάτων από μη γλωσσικούς σημειωτικούς τρόπους, οι οποίοι διαπλέκονται με τον γλωσσικό.

Σε αντίστοιχες εργασίες (Κονσούλη, 2006, Γρόσδος, 2008) διαπιστώθηκε ότι δεν εντοπίζεται πουθενά ο όρος πολυτροπικότητα, τόσο στα ΔΕΠΠΣ-ΑΠΣ για τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας στο Δημοτικό σχολείο όσο και στο ανάλογο κείμενο για το Γυμνασίο. Σημειώθηκαν ωστόσο αναφορές οι οποίες παραπέμπουν ρητά στη μη γλωσσική παραγωγή νοημάτων και κατευθύνουν μαθητές και διδάσκοντες προς την εκτίμηση και την αξιοποίηση και μη γλωσσικών σημειωτικών τρόπων στην επικοινωνία (Κονσούλη, 2006, Γρόσδος, 2008).

Πιο συγκεκριμένα, μελετώντας τα ΔΕΠΠΣ και ΑΠΣ για τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας στο Δημοτικό σχολείο σημειώνουμε τα εξής.

Στο ΓΕΝΙΚΟ ΜΕΡΟΣ, στην ΕΙΣΑΓΩΓΗ, επιχειρείται σύνδεση του κοινωνικού τοπίου με την ικανοποίηση βασικών σκοπών της διδασκαλίας με σαφείς αναφορές στον τεχνολογικό και τον πολιτισμικό γραμματισμό και έμφαση στην ικανότητα-δεξιότητα της επικοινωνίας, η οποία βέβαια συνδέεται αποκλειστικά με τη μητρική και άλλες γλώσσες;

Οι ποικίλες κοινωνικές, πολιτικές, οικονομικές και πολιτισμικές συνθήκες της εποχής μας έχουν ως κύριο χαρακτηριστικό τη ρευστότητα, η οποία επιτείνεται από τη ραγδαία επιστημονική και τεχνολογική ανάπτυξη.

....Θεωρείται αναγκαίο να προωθηθούν:

-Η καλλιέργεια της ικανότητας κάθε ατόμου για κριτική προσέγγιση των νέων τεχνολογιών της πληροφορίας και της επικοινωνίας.

-Ενίσχυση της πολιτισμικής και γλωσσικής ταυτότητας στο πλαίσιο μιας πολυπολιτισμικής κοινωνίας.

.Η κατάσταση αυτή απαιτεί την ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων, δεξιοτήτων επικοινωνίας, συνεργασίας και συμμετοχής όλων στις σύγχρονες κοινωνικές εξελίξεις.

...Επιπλέον, με δεδομένη τη ραγδαία ανάπτυξη της τεχνολογίας και τη συνεχώς ανξανόμενη αξιοποίησή της στον προσωπικό αλλά και στον εργασιακό χώρο, η σχολική εκπαίδευση οφείλει να δημιουργήσει συνθήκες οι οποίες θα επιτρέπουν σε κάθε μαθητή να κατανοεί το ρόλο των νέων τεχνολογιών, να τις χρησιμοποιεί και να τις αξιοποιεί με επάρκεια, αλλά και να βελτιώνει συνεχώς την ικανότητά του για πρόσβαση σ' αυτές.

...Ετοι ο μαθητής θα προσεγγίσει κριτικά τόσο την «κοινωνία της πληροφορίας» όσο και την «κοινωνία της γνώσης». Για την επιτυχία αυτού του σκοπού, δεν αρκεί μόνο ο εξοπλισμός των σχολείων με την απαραίτητη τεχνολογική υποδομή, αλλά κυρίως η εφαρμογή νέας παιδαγωγικής στρατηγικής και η ανάπτυξη κατάλληλων προγραμμάτων πληροφορικής για την υποστήριξη όλων των γνωστικών αντικειμένων.

(ΥΠΕΠΘ-ΠΙ, 2003, 2-4)

Στις γενικές αρχές ΔΕΠΠΙΣ και ΑΠΣ και με σημείο αναφοράς τις χαρακτηριζόμενες ως διαθεματικές ή οριζόντιες δεξιότητες κρίνονται ως σπουδαιότερες:

α. η δεξιότητα της επικοινωνίας

γ. η δεξιότητα / ικανότητα χρήσης ποικίλων πηγών και εργαλείων πληροφόρησης και επικοινωνίας με στόχο αφενός την εξεύρεση, ανάλυση, αξιολόγηση και παροντισμή πληροφοριών και αφετέρου την προστασία από την «πληροφοριακή ρύπανση»,

*ε. η ικανότητα κριτικής επεξεργασίας πληροφοριών, αξιών και παραδοχών....
(ό.π., 7)*

Στο ΑΠΣ της ελληνικής γλώσσας για το Δημοτικό Σχολείο, στους ειδικούς σκοπούς, γίνεται αναφορά και πάλι στην τεχνολογία και τους Η/Υ αλλά και στο διαδίκτυο, χαρτογραφώντας έμμεσα το πολυτροπικό επικοινωνιακό περιβάλλον. Και πάλι ο τεχνολογικός γραμματισμός «στρατεύεται» για την ικανοποίηση ενός πλαισίου στόχων με επίκεντρο τον γλωσσικό γραμματισμό:

(Ο μαθητής)...- Να εξοικειωθεί με την τεχνολογία των ηλεκτρονικών υπολογιστών έτσι ώστε:

α) να αποκτήσει ευχέρεια πρόσβασης στις πληροφορίες που παρέχονται μέσω του Διαδικτύου και των πολυμέσων και

β) να μπορεί να επεξεργάζεται στοιχειωδώς κείμενα σε Η/Υ.

Στις θεματικές ενότητες: Προφορικός λόγος, Γραπτός λόγος, Ανάγνωση-Γραφή και παραγωγή γραπτού λόγου, Διαχείριση της πληροφορίας για όλες τις τάξεις, στη στήλη της στοχοθεσίας κυριαρχεί η ρητή διατύπωση των γνωστικών στόχων που αφορούν αποκλειστικά τα λεκτικά στοιχεία των κειμένων για τη διδασκαλία της γλώσσας και υπαγορεύουν το περιεχόμενο της στήλης των θεματικών ενοτήτων. Συχνά απαντώνται εκτενείς αναφορές σε ποικίλα κειμενικά είδη και την ανάγκη της αξιοποίησής τους. Πολλά από αυτά έχουν πολυτροπικό χαρακτήρα (Γρόσδος, 2008, 92) και εντοπίζονται κυρίως στην τρίτη στήλη: ενδεικτικές δραστηριότητες.

Σημειώνουμε επίσης ότι συνολικά τα αναφερόμενα στον άξονα: Διαχείριση της πληροφορίας, σχετίζονται άμεσα με την πολυτροπικότητα με αναφορές στην επικοινωνία και την πληροφορία, καθώς και στη χρήση Η/Υ, στην ανάλυση και στη σύνθεση στοιχείων πληροφοριών και έτσι διατυπώνεται έμμεσα στοχοθεσία αξιοποίησης πολυτροπικών κειμένων στο πλαίσιο της γλωσσικής διδασκαλίας.

Ενδεικτικά σημειώνουμε παραθέματα των κειμένων που αφορούν τη ΣΤ' τάξη:

Προφορικός λόγος: Ενδεικτικές δραστηριότητες

Ε'-ΣΤ' Δημοτικό

Επεξεργασία αυθεντικών διαφημίσεων. Μηχανισμοί και στρατηγικές της διαφήμισης. Σύγκριση με τις κοινωνικές διαφημίσεις (δημοσίων οργανισμών, μη κερδοσκοπικών και ανθρωπιστικών οργανώσεων) [Μελέτη Περιβάλλοντος, Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, Αισθητική Αγωγή] (ό.π., 21)

Γραπτός λόγος-Ανάγνωση

Ε'-ΣΤ' Δημοτικό

.....κατάλογος, λεξικό, χάρτης, σχεδιάγραμμα, ιστορία με εικόνες ή σκίτσα, σημειώσεις, εφημερίδα, περιοδικό, αφήγηση, περιγραφή, παραμύθι, ανέκδοτο, διήγημα, μυθιστόρημα, ποίημα, βιβλιοπαρουσίαση, κριτική θεατρικού, κινηματογραφικού έργου, χειρόγραφα έντυπα κείμενα που έχουν διαφορετικό επίπεδο ύφους.

Λειτουργική ανάγνωση χρήσιμων πληροφοριών από τις εφημερίδες για θέατρα, κινηματογράφους, μουσεία, εφημερέυοντα νοσοκομεία και φαρμακεία κτλ., μελέτη χάρτη πόλης (Μελέτη Περιβάλλοντος, Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή, Μαθηματικά) (ό.π.,24,25).

Διαχείριση της πληροφορίας

Ε'-ΣΤ' ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ

Σκοπός: Η κατάκτηση δεξιοτήτων αναζήτησης αξιολόγησης, επεξεργασίας αποκαδικοποίησης πληροφοριών στις διάφορες πηγές πληροφόρησης, γλωσσικές και μη.

Στα «Προτεινόμενα διαθεματικά σχέδια εργασίας», όπου υπάρχουν: Εφημερίδα, Θέατρο, Τουριστικός οδηγός, και στο κείμενο της διδακτικής μεθοδολογίας

(ό.π., 40-44) οι αναφορές στα πολυτροπικά κείμενα είναι σαφείς και εκτενείς. Οι συντάκτες του κειμένου περιγράφουν τις διακειμενικές, περικειμενικές και ενδοκειμενικές πληροφορίες τις οποίες καλείται να αξιοποιήσει ο μαθητής χωρίς να αναφέρονται στο γραμματισμό της εικόνας και σε προτάσεις ένταξης και αξιοποίησης των εικόνων στη γλωσσική διδασκαλία (Γρόσδος, 2008).

Στόχοι	Θεματικές Ενότητες	Ενδεικτικές Δραστηριότητες
<p><i>Ο μαθητής ασκείται βαθμιαία, ώστε να είναι σε θέση να:</i> <i>Εντοπίζει και αξιολογεί τις πληροφορίες που χρειάζεται, χρησιμοποιώντας διάφορες πηγές πληροφόρησης, γλωσσικές και μη.</i> <i>Αναλύει και συνθέτει δεδομένες πληροφορίες.</i></p>	<p><i>Πηγές πληροφοριών. Είδη και κατηγορίες. Αρχές σύνταξης ερωτηματολογίου Τρόποι αναζήτησης, εντοπισμού, ανάλογης και σύνθεσης πληροφοριών</i> <i>To θέμα και ο σκοπός της διερεύνησης ως κριτήρια αξιολόγησης πληροφοριών.</i></p>	<p><i>Εντοπισμός, αξιολόγηση και εκμετάλλευση της πληροφορίας</i> <i>Πρόσβαση στις πηγές πληροφορίας έντυπες ή με χρήση H/Y. Ενδεικτικές πηγές: αγγελία, τηλεγράφημα, απλός χάρτης, μετεωρολογικός χάρτης, τηλεφωνικός κατάλογος, πίνακας περιεχομένων, λεξικά, ενρετήρια, κατάλογοι, χάρτης πόλης, πίνακας (δρομολογίων και λοιπών πληροφοριών), ενημερωτικά δελτία, οδηγίες (χρήσης, παιχνιδιού), διαφήμιστική αφίσα (τσίρκον, θεάτρου - ώρες παράστασης, τιμές), διαφήμιση τουριστικού γραφείου, σχηματική παράσταση, διάγραμμα κ.τ.λ..</i> <i>Χρήση ερωτηματολογίου για την εξαγωγή συμπερασμάτων.</i> <i>Εξοικείωση στη χρήση H/Y και εκπαιδευτικού λογισμικού (CD Rom) σχεδιασμένον ειδικά για παιδιά αυτής της ηλικίας: ηλεκτρονικό λεξικό πολυμέσων, CD Rom για τη διδασκαλία της ελληνικής γλώσσας, CD Rom για τη διδασκαλία λεξιλογίου, ορθογραφίας με ασκήσεις που έχουν τη μορφή παιχνιδιού κτλ.</i> <i>Αναζήτηση πληροφοριών στο Διαδίκτυο, με επιστασία.</i> <i>Επεξεργασία απλού κειμένου σε H/Y</i> <i>Επιλογή και αποθήκευση γλωσσικής πληροφορίας σε H/Y.</i> <i>Παρουσίαση της γλωσσικής πληροφορίας με συμπληρωματικό οπτικό υλικό.</i></p>

(ό.π., 39,40)

2. Πολυτροπικότητα και Βιβλίο Δασκάλου (για τη γλωσσική διδασκαλία στην ΣΤ' τάξη του Δημοτικού Σχολείου) Μεθοδολογικές οδηγίες

Στο βιβλίο με τις μεθοδολογικές οδηγίες για τον εκπαιδευτικό δεν υπάρχει ρητή αναφορά της πολυτροπικότητας ή των πολυτροπικών κειμένων. Σε επίπεδο οδηγιών, στόχοι και δραστηριότητες επικεντρώνονται στο ρηματικό μέρος του κειμένου, το οποίο καλείται να προσεγγίσει ο μαθητής ως αναγνώστης αλλά και να συγγράψει.

Ενδεικτικά παραθέτουμε απόσπασμα του κειμένου, το οποίο αναφέρεται στις **Δραστηριότητες**

Οι δραστηριότητες που προτείνονται αναδεικνύουν τις ιδιαιτερότητες της οργάνωσης κάθε είδους κειμένου, τη λειτουργία των γλωσσικών στοιχείων και τον τρόπο με τον οποίο αντά δομούν την κειμενική συνοχή και το ύφος στο συγκεκριμένο κάθε φορά είδος κειμένου. Οι συγκεκριμένες δραστηριότητες, δηλαδή, οδηγούν το μαθητή σε επιλογές που μπορούν να τον βοηθήσουν στη συνειδητοποίηση της σχέσης μεταξύ της πρόθεσης του συντάκτη ενός κειμένου και των γλωσσικών μέσων που απαιτούνται για να υπάρξει ανάλογο με την πρόθεση αποτέλεσμα.

3. Πολυτροπικότητα και σχολικά εγχειρίδια «Λέξεις...Φράσεις...Κείμενα...» για τη γλωσσική διδασκαλία στην ΣΤ' τάξη

Το περιεχόμενο των εγχειρίδων διερευνήθηκε με τη μέθοδο της ποσοτικής και ποιοτικής ανάλυσης περιεχομένου (Μπονίδης, 2004, 47-60 και 99-117). Εντοπίστηκαν καταρχήν και καταγράφηκαν τα μη γλωσσικά στοιχεία του βιβλίου: εικόνες (εικόνα: φωτογραφία, πίνακας ζωγραφικής, σκίτσο, σχέδιο, σχεδύλαγραμμα, κινούμενη εικόνα) και πολυτροπικές συνθέσεις. Στη συνέχεια, σε συνάρτηση με τα κείμενα που διαμορφώνουν το πλαίσιο λειτουργίας των εγχειριδίων (ΔΕΠΠΙΣ-ΑΠΣ για τη γλωσσική διδασκαλία στη ΣΤ' Δημοτικού και βιβλίο μεθοδολογικών οδηγιών για τον εκπαιδευτικό) ορίστηκαν κριτήρια για την αξιολόγησή τους με σημείο αναφοράς την πολυτροπικότητα:

-Ποιος είναι ο ρόλος των εικόνων στη διαμόρφωση του βαθμού πολυτροπικότητας των εγχειριδίων;

-Οι πολυτροπικές συνθέσεις αξιοποιούνται στις ασκήσεις που ακολουθούν κάθε κείμενο;

-Αν αυτό δεν επιχειρείται, είναι αξιοποιήσιμη η πολυτροπική παραγωγή στα κείμενα αλλά και στις ασκήσεις;

-Υπάρχουν ρητές αναφορές που παραπέμπουν τον μαθητή στην αξιοποίηση άλλων, πλην του γλωσσικού σημειωτικών κωδίκων ή του συνδυασμού τους;

-Διαπιστώνεται συνέπεια του περιεχομένου των εγχειριδίων σχετικά με την πολυτροπικότητα στην επικοινωνία και τα πολυτροπικά κείμενα σε σχέση με τις ανάλογες θέσεις σε ΑΠΣ-ΔΕΠΠΙΣ και Βιβλίο για τον εκπαιδευτικό;

Καταγράφηκαν και εξετάστηκαν τα κείμενα που αποτελούν το σημείο αναφοράς σε κάθε θεματική ενότητα: τα κείμενα της αφόρμησης, τα κείμενα που επεξεργάζεται ο μαθητής σε κάθε ενότητα και κείμενα τα οποία εντάσσονται στις ασκήσεις.

Στην τελευταία κατηγορία δεν συμπεριλαμβάνονται κείμενα τα οποία χρησιμοποιούνται σε ασκήσεις συμπλήρωσης κενών, καταλήξεων, αντικατάστασης κ.λ.π. και η στοχοθεσία της διδακτικής τους αξιοποίησης ταυτίζεται με τη διδασκαλία του γλωσσικού σημειωτικού συστήματος, αγνοώντας την έννοια του λόγου και του σχεδίου στην πολυτροπικότητα.

3.1. Α' τεύχος

Ευρήματα

ΕΝΟΤΗΤΕΣ	ΚΕΙΜΕΝΟ-ΕΙΚΟΝΑ ΑΝΤΙΣΤΙΚΤΙΚΗ	ΚΕΙΜΕΝΟ-ΕΙΚΟΝΑ ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΗ-ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΗ	ΠΟΛΥΤΡΟΠΙΚΕΣ ΣΥΝΘΕΣΕΙΣ	ΕΙΚΟΝΑ ΑΣΧΕΤΗ ΜΕ ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ
Ενότητα 1 ^η : ταξίδια-τόποι-μεταφορικά μέσα		4 (3 λογοτεχνικά κείμενα)		
Ενότητα 2 ^η : κατοικία		2 (1 λογοτεχνικό κείμενο)	2	1 (λογοτεχνικό κείμενο)
Ενότητα 3 ^η : 28 ^η Οκτωβρίου	2 (λογοτεχνικά κείμενα)	1 (λογοτεχνικό κείμενο)		
Ενότητα 4 ^η : διατροφή		2 (1 λογοτεχνικό κείμενο)	5	2 (1 λογοτεχνικό κείμενο)
Ενότητα 5 ^η : 17 ^η Νοέμβρη	1 (λογοτεχνικό κείμενο)	3 (1 λογοτεχνικό κείμενο)		
Ενότητα 6 ^η : η ζωή σε άλλους τόπους		3 (2 λογοτεχνικά κείμενα)	5	
ΣΥΝΟΛΟ	3	15	12	3

Συνολικά στο εγχειρίδιο υπάρχουν και εξετάστηκαν 43 κείμενα. Από τον πίνακα προκύπτει ότι υπερτερούν αυτά στα οποία η εικόνα «επαναλαμβάνει» μέρος από το περιεχόμενο του κειμένου (αφηγηματική-περιγραφική εικόνα) αισθητοποιώντας συνήθως το ή τα πρωταγωνιστικά πρόσωπα, πληροφορίες που αναφέρονται στο παρελθόν ή βρίσκονται έξω από τον κύκλο των εμπειριών του μαθητή. Τα περισσότερα κείμενα της κατηγορίας είναι λογοτεχνικά. Ακολουθούν οι πολυτροπικές συνθέσεις στις οποίες διαπλέκονται διαφορετικοί οπτικά «τρόποι» του γραπτού λόγου και της εικόνας σε μια ουσιαστική συνεργασία για την παραγωγή του νοήματος του κειμένου. Ακολουθούν κείμενα στα οποία οι εικόνες αφορούν όλο το γλωσσικό κείμενο (αντιστικτική εικόνα) και αυτά στα οποία η εικόνα έχει θέμα που δεν σχετίζεται με το γλωσσικό κείμενο ή αναφέρεται στη θεματικό περιεχόμενο της ενότητας. (για τα κριτήρια κατηγοριοποίησης και αξιολόγησης των εικόνων, βλ. Γρόσδος, 2008, όπου και σχετική βιβλιογραφία).

Οι περισσότερες εικόνες της 1ης και 2ης κατηγορίας έχουν χαρακτήρα εικονογραφικής υποστήριξης του γλωσσικού περιεχομένου και επαναλαμβάνουν πληροφορίες που ήδη έχουν δοθεί. Επιπλέον πληροφορίες εντοπίζονται στις εικόνες των ενοτήτων: κατοικία και η ζωή σε άλλους τόπους.

Αναφορικά με την αξιοποίηση των εικόνων στις τρεις πρώτες κατηγορίες και

των πολυτροπικών συνθέσεων για την παραγωγή πολυτροπικών μηνυμάτων σημειώνεται ότι στις περισσότερες περιπτώσεις δεν υπάρχει καμία αξιοποίηση των μη γλωσσικών σημειωτικών κωδίκων στις ασκήσεις. Ούτε καν σ' αυτές που στοχεύουν στη νοηματική κατανόηση των κειμένων. Τα πολυτροπικά κείμενα αξιοποιούνται στο προσυγγραφικό στάδιο γραπτών εργασιών, οι οποίες αφορούν την παραγωγή γλωσσικών κειμένων (π.χ. οι διαφημίσεις στην ενότητα: Διατροφή). Η χρήση της εικόνας παρουσιάζεται ως δυνητική επιλογή χωρίς να δίνονται οδηγίες παραγωγής πολυτροπικού κειμένου).

Φαίνεται πως τελικά στη διαμόρφωση του βαθμού πολυτροπικότητας του εγχειριδίου συμβάλλουν θετικά στο τέλος κάθε ενότητας οι θεματικές: Διαβάστε-Δείτε-Ακούστε-Επισκεφτείτε, στις οποίες ο μαθητής προσκαλείται-προκαλείται να αντλήσει πληροφορίες αξιοποιώντας και άλλους, πλην του γλωσσικού, σημειωτικούς κώδικες. Οι θεματικές σε πολλές περιπτώσεις ολοκληρώνονται με την παράθεση ιστοσελίδων.

Εντοπίστηκαν και περιπτώσεις, σε ασκήσεις παραγωγής προφορικού και κυρίως γραπτού λόγου, όπου ο μαθητής καλείται να αναζητήσει πληροφορίες αξιοποιώντας πολυτροπικό έντυπο και ηλεκτρονικό υλικό. Αξίζει να σημειωθεί πως σε ελάχιστες ασκήσεις το εγχειρίδιο στοχεύει στην εκπαίδευση του μαθητή ώστε να αξιοποιεί και να οργανώνει γλωσσικά και μη γλωσσικά μέσα για την πραγμάτωση επικοινωνιακών στόχων.

Στο β' τεύχος υπάρχουν συνολικά 29 κείμενα. Εννέα από αυτά συνοδεύονται από εικόνες, οι οποίες εποπτικοποιούν επιλεκτικά ορισμένα σημεία τους. Στα σχόλια της αντίστοιχης κατηγορίας για το α' τεύχος θα προσθέσουμε τη λειτουργία της εικόνας ως υποστηρικτικού υλικού για την ανάδειξη των κινδύνων πρόκλησης αυτοχημάτων στην ομώνυμη ενότητα. Στη δεύτερη θέση, με ισάριθμες αναφορές, βρίσκονται τα κείμενα στα οποία η εικόνα αποδίδει ό,τι λέει το κείμενο ή η κύρια πληροφορία του αφηγηματικού γεγονότος προβάλλεται τόσο στην εικόνα, όσο και στο κείμενο και οι πολυτροπικές συνθέσεις. Στη δεύτερη περίπτωση σημειώνεται μια σημαντική διαφοροποίηση σε σχέση με το α' τεύχος. Τα τέσσερα πολυτροπικά κείμενα αξιοποιούνται στις ασκήσεις που ακολουθούν σε επίπεδο αναζήτησης πληροφοριών και δημιουργίας πολυτροπικών νοημάτων με την καθοδηγούμενη ανάδειξη του ρόλου των μη γλωσσικών στοιχείων.

Μια άλλη σημαντική διαπίστωση αφορά τη σταδιακή μείωση του αριθμού των εικόνων που έχουν θέση εικονογραφικού υλικού και η αύξηση αυτών που λειτουργούν ερμηνευτικά προς το γλωσσικό κείμενο, παρέχοντας πρόσθετες πληροφορίες ή προσθέτοντας νέο εννοιολογικό περιεχόμενο σ' αυτό με την κατάθεση μη λεκτικών πληροφοριών.

Προς την κατεύθυνση της αξιοποίησης της πολυτροπικότητας ισχύουν όσα αναφέρθηκαν και για το α' τεύχος. Κυριαρχεί και πάλι η σκοποθεσία της διδασκαλίας του ρηματικού κειμένου. Σημειώνονται και περιπτώσεις στις οποίες ασκήσεις ζητούν την ερμηνευτική «ανάγνωση» φωτογραφιών για την παραγωγή γραπτού λόγου, οδηγίες για τους «γλωσσικούς τρόπους» και το ρόλο του οπτικού γραμματισμού στη σύνταξη π.χ. άρθρου για τη σχολική εφημερίδα, οριθετώντας διαφορετι-

κά τη στοχοθεσία του προσυγγραφικού σταδίου. Σε δύο κείμενα δίνεται έμφαση στις νέες τεχνολογίες και τη συμβολή τους στη διαμόρφωση του σύγχρονου επικοινωνιακού περιβάλλοντος.

3.2. Β' τεύχος

Ενρήματα

ΕΝΟΤΗΤΕΣ	ΚΕΙΜΕΝΟ-ΕΙΚΟΝΑ ΑΝΤΙΣΤΙΚΤΙΚΗ	ΚΕΙΜΕΝΟ-ΕΙΚΟΝΑ ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΗ-ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΗ	ΠΟΛΥΤΡΟΠΙΚΕΣ ΣΥΝΘΕΣΕΙΣ	ΕΙΚΟΝΑ ΑΣΧΕΤΗΜΕ ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ
Ενότητα 7 ^η : η ζωή έξω από την πόλη	1 (λογοτεχνικό κείμενο)	3 (1 λογοτεχνικό κείμενο)	1	
Ενότητα 8 ^η : Χριστούγεννα		1 (λογοτεχνικό κείμενο)	1	1
Ενότητα 9 ^η : συσκευές	1	2 (λογοτεχνικά κείμενα)	1	
Ενότητα 10 ^η : αυχήματα	1 (λογοτεχνικό κείμενο)	2 (1 λογοτεχνικό κείμενο)	2	
Ενότητα 11 ^η : συγγενικές σχέσεις	2 (1 λογοτεχνικό κείμενο)			
Ενότητα 12 ^η : 25 ^η Μαρτίου	1 (λογοτεχνικό κείμενο)	1	1(λογοτεχνικό κείμενο)	
ΣΥΝΟΛΟ	6	9	6	1

3.3. Γ' τεύχος

Ενρήματα

ΕΝΟΤΗΤΕΣ	ΚΕΙΜΕΝΟ-ΕΙΚΟΝΑ ΑΝΤΙΣΤΙΚΤΙΚΗ	ΚΕΙΜΕΝΟ-ΕΙΚΟΝΑ ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΗ-ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΗ	ΠΟΛΥΤΡΟΠΙΚΕΣ ΣΥΝΘΕΣΕΙΣ	ΕΙΚΟΝΑ ΑΣΧΕΤΗΜΕ ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ
Ενότητα 13 ^η : τρόποι ζωής και επαγγέλματα		4 (1 λογοτεχνικό κείμενο)	1(λογοτεχνικό κείμενο)	
Ενότητα 14 ^η : Πάσχα	3 (λογοτεχνικά κείμενα)	1 (λογοτεχνικό κείμενο)		
Ενότητα 15 ^η : κινηματογράφος-θέατρο		3 (1 λογοτεχνικό κείμενο)	5	1
Ενότητα 16 ^η : μουσεία	1 (λογοτεχνικό κείμενο)	1 (λογοτεχνικό κείμενο)	5	
Ενότητα 17 ^η : πόλεμος και ειρήνη		1 (λογοτεχνικό κείμενο)		
ΣΥΝΟΛΟ	4	13	12	1

Στο γ' τεύχος επί συνόλου 47 κειμένων εντοπίστηκαν 13 γλωσσικά κείμενα, τα οποία υποστηρίζονται από εικόνες σε μέρος τους περιεχομένου και των νοημάτων τους, κυρίως σε θέματα που αφορούν την αντιμετώπιση δυσκολιών πρόσβασης σε μορφές ζωής, επαγγέλματα του παρελθόντος, το θέατρο και τον κινηματογράφο αναφορικά με πρόσωπα που το «Δελτίο ταυτότητάς τους» δεν είναι πλέον τόσο γνωστό και οικείο στους μαθητές.

Αξιοσημείωτος είναι ο αριθμός των πολυτροπικών κειμένων τα οποία συγκεντρώνονται στην ενότητα κινηματογράφος-θέατρο, αφού ο κινηματογράφος κυρίως αλλά και το θέατρο, περισσότερο, ίσως, από τις άλλες μορφές εικονικής έκφρασης, αποτελούν δείγματα πολυτροπικού κειμένου, έχοντας το πλεονέκτημα να χρησιμοποιούν ταυτόχρονα πολλούς και διαφορετικούς σημειωτικούς τρόπους επικοινωνίας (*modes*) (Γρόσδος, 2008, 75). Ιδιος αριθμός πολυτροπικών κειμένων εντοπίζεται και στην ενότητα μουσεία, στα οποία επίσης η πληροφορία δημιουργείται και με μη γλωσσικούς τρόπους.

Η αξιοποίηση της πολυτροπικότητας των κειμένων ακολουθεί όσα έχουν ήδη σημειωθεί για τα προηγούμενα τεύχη. Εξαίρεση αποτελούν οι περιπτώσεις κατάθεσης αφηγηματικής εικδοχής για τη συνέχεια του κόμικ «Η Ιπτάμενη σκάφη» και η δημιουργία αφισών στις ενότητες κινηματογράφος-θέατρο και πόλεμος και ειρήνη.

3.4. Τετράδια εργασιών, α' και β' τεύχος

Ευρήματα

ΕΝΟΤΗΤΕΣ	ΚΕΙΜΕΝΟ-ΕΙΚΟΝΑ ΑΝΤΙΣΤΙΚΤΙΚΗ	ΚΕΙΜΕΝΟ-ΕΙΚΟΝΑ ΑΦΗΓΗΜΑΤΙΚΗ-ΠΕΡΙΓΡΑΦΙΚΗ	ΠΟΛΥΤΡΟΠΙΚΕΣ ΣΥΝΘΕΣΕΙΣ	ΕΙΚΟΝΑ ΑΣΧΕΤΗ ΜΕ ΤΟ ΚΕΙΜΕΝΟ
α' τεύχος				
Ενότητα 1η: ταξίδια, τόποι, μεταφορικά μέσα				1
Ενότητα 2η: κατοικία	1 (λογοτεχνικό κείμενο)			
Ενότητα 4η: διατροφή			2	
Ενότητα 6η: η ζωή σε άλλους τόπους	2			
Ενότητα 7η: η ζωή έξω από την πόλη				
Ενότητα 9η: συσκευές			3 (1 λογοτεχνικό κείμενο)	
β' τεύχος				
Ενότητα 10: ατυχήματα			1	
Ενότητα 11: συγγνωνικές σχέσεις				
Ενότητα 13η: τρόποι			1 (λογοτεχνικό κείμενο)	

ζωής και επαγγέλματα			μενο)	
Ενότητα 15η: κινηματογράφος-θέατρο			1	
Ενότητα 16η: μουσεία			2	
Ενότητα 17η: πόλεμος και ειρήνη			2	
ΣΥΝΟΛΟ	3		12	1

Ως προς τη λειτουργία των εικόνων διαπιστώνεται έμφαση στην παραστατική αφήγηση του περιεχομένου, στη συγκεκριμενοποίησή του, στην ρεαλιστική απεικόνιση επιμέρους στοιχείων του γλωσσικού κειμένου ή και στην απλή αισθητική του επένδυση. Αρκετές από τις εικόνες, δυνητικά, μπορούν να αξιοποιηθούν για τη συγκέντρωση πληροφοριών και την κατασκευή νοημάτων στο πλαίσιο μιας κατάλληλης διδακτικής προσέγγισης.

Η αξιοποίηση της πολυτροπικότητας ακολουθεί όσα έχουν ήδη σημειωθεί. Επισημαίνεται η ανάλυση των στοιχείων μιας αφίσας σε επίπεδο «ανάγνωσης» και οι οδηγίες λειτουργίας-χρήσης των χρωμάτων σε επίπεδο παραγωγής πολυτροπικού κειμένου. Θετικά αξιολογείται και η άσκηση-δραστηριότητα για την οργάνωση θεατρικής παράστασης στο σχολείο, όπου πλέον η πολυτροπικότητα δεν περιορίζεται στη «συνεργασία» γλωσσικών και οπτικών στοιχείων.

Στα δύο τεύχη των Τετραδίων Έργασιών εντοπίστηκαν συνολικά 16 κείμενα και τα οποία και εξετάστηκαν. Τα 12 από αυτά είναι πολυτροπικά και στο σύνολό τους αξιοποιούνται σε επίπεδο ασκήσεων. Διαπιστώνεται η παράθεση ρητών αναφορών που παραπέμπουν τον μαθητή στην αξιοποίηση του γλωσσικού και άλλων σημειωτικών κωδίκων στην παραγωγή του νοήματος σε κάθε περίπτωση.

Συμπεράσματα

Σε ΔΕΠΠΣ-ΑΠΣ για τη γλώσσα στο Δημοτικό σχολείο, στο βιβλίο για τον εκπαιδευτικό της ΣΤ' τάξης και στα εγχειρίδια «Λέξεις...Φράσεις...Κείμενα» δεν υπάρχουν οι όροι πολυτροπικότητα και πολυτροπικά κείμενα. Άμεσες και έμμεσες ρητές αναφορές που παραπέμπουν στη θεωρία της πολυτροπικότητας συναντώνται σποραδικά χωρίς καμία συστηματοποίηση εκτός από συγκεκριμένες θεματικές και άξονες σε ΔΕΠΠΣ-ΑΠΣ.

Η διερεύνηση της σχέσης οπτικών και λεκτικών τρόπων στην παραγωγή του νοήματος των κειμένων οδήγησε στις εξής διαπιστώσεις:

- αριθμητικά υπερτερούν οι πολυτροπικές συνθέσεις
- ακολουθούν κείμενα τα οποία συνυπάρχουν με εικόνα/ες που αφορούν το σύνολο του περιεχομένου
- στην τρίτη θέση με βάση τα ποσοτικά ευρήματα κατατάσσονται τα κείμενα των οποίων το περιεχόμενο εν μέρει υποστηρίζεται από εικόνα/ες
- ελάχιστες είναι οι περιπτώσεις αναντιστοιχίας περιεχομένων εικόνας-κειμένου.

Η πλειοψηφία των εικόνων στα εγχειρίδια έχει διακοσμητικό χαρακτήρα:

24 στα 85 που αξιολογήθηκαν συνολικά. Οι πολυτροπικές συνθέσεις στις οποίες όλοι οι σημειωτικοί κώδικες συμβάλλουν στην παραγωγή του μηνύματος είναι 18 στο σύνολο των 85 κειμένων. Οι εικόνες που καταθέτουν επιπλέον πληροφορίες και δυνητικά, στο πλαίσιο μιας κατάλληλης διδακτικής προσέγγισης-αξιοποίησης, μπορούν να στηρίζουν τη συγκεκριμένοποίηση του περιεχομένου ή την επεξήγηση σημείου/ων του κειμένου είναι 17. Η κατάσταση διαφοροποιείται στα Τετράδια Εργασιών: Τα 12 από τα 16 κείμενα είναι πολυτροπικά. Τα μη γλωσσικά μέσα δυνητικά μπορούν να διαμορφώσουν τον βαθμό πολυτροπικότητας των εγχειριδίων.

Η πολυτροπικότητά δεν αξιοποιείται συνολικά στα εγχειρίδια. Οι περισσότερες περιπτώσεις εξέτασης του περιεχομένου του μηνύματος αφορούν πολυτροπικές συνθέσεις. Οι ρητές αναφορές στις εκφωνήσεις των ασκήσεων σε μη γλωσσικούς σημειωτικούς τρόπους, οι οποίοι αρθρώνουν κατά περίπτωση λόγο, και στην επιλογή των κατάλληλων τρόπων για την ικανοποίηση του επικοινωνιακού στόχου είναι ελάχιστες. Στην πλειοψηφία τους οι ασκήσεις αυτές επικεντρώνονται στο νοηματικό περιεχόμενο και λιγότερο στον τρόπο της δημιουργίας του.

Η διαχείριση της πολυτροπικότητας μπορεί να αποτελέσει βασική στοχοθεσία της γλωσσικής διδασκαλίας εφόσον ο/η εκπαιδευτικός, ανεξάρτητα από τη θέση της έννοιας της πολυτροπικότητας σε ΔΕΠΠΙΣ-ΑΠΣ, βιβλία οδηγιών για τον εκπαιδευτικό, σχολικά εγχειρίδια, εκπαιδευτεί στο πλαίσιο προπαιδαγωγικών αναλύσεων (Κουτσουσίμου-Τσίνογλου, 2000).

Βιβλιογραφία

- Γιακουμάτου, Τ. (2000). Παρουσίαση μιας δειγματικής διδασκαλίας πάνω στην πολυτροπικότητα των κειμένων. *Πρακτικά Β' Πανελλήνιου συνεδρίου «Πληροφορική και εκπαίδευση»*. Θεσσαλονίκη: Πανεπιστήμιο Μακεδονίας.
- Γιακουμάτου, Τ. (2003). Οι νέες τεχνολογίας συναντούν το ελληνικό σχολείο. *«Δοκει μοι», τ. 1. Αίγιο: Σύνδεσμος Φιλολόγων Αιγαιαλείας και Καλαβρύτων.*
- Γιαννικοπούλου, Α. & Παπαδοπούλου, Μ. (2004). Η εικόνα του γραπτού μηνύματος σε κείμενα που διαβάζουν τα παιδιά: Παραδείγματα από βιβλία, εφημερίδες, κόμικς, περιβάλλοντα γραπτό. Στο: Τσελέπη-Παπούλια, Π. & Τάφα, Ε. (επιμ), *Ο Γραμματισμός στη Νέα Χιλιετία*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Γρόδος, Στ. (2008). Οπτικός γραμματισμός και πολυτροπικότητα. Ο ρόλος των εικόνων στη γλωσσική διδασκαλία στο βιβλίο γλώσσας της β' δημοτικού. Μεταπτυχιακή διατριβή. <http://invenio.lib.auth.gr/record/>
- Cope, B. & Kalantzis, M. (2000). *Multiliteracies. Literacy learning and the design of social futures*. London and New York: Routledge
- Halliday, M.A.K. & Hasan, R. (1989). *Language, Context and Text Aspects of Language in a Social Semiotic Perspective*. London: Eduard Arnold.
- Kalantzis, M. & Cope, B. (1999). Πολυγραμματισμοί: επανεξέταση του τι εννοούμε ως γραμματισμό και τι διδάσκουμε ως γραμματισμό στα πλαίσια της παγκόσμιας πολιτισμικής πολυμορφίας και των νέων τεχνολογιών επικοινωνίας. Στο: Χρηστίδης, Α-Φ (επιμ.), *«Ισχυρές» και «ασθενείς» γλώσσες στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Οψεις των*

- γλωσσικού ηγεμονισμού (τ. 2), 680-695. Θεσσαλονίκη: Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας.
- Κονσούλη, Ε. (2006). Η αξιοποίηση της πολυτροπικότητας στο γλωσσικό μάθημα του Γυμνασίου: ποιοτική ανάλυση περιεχομένου του εγχειριδίου Νεοελληνική Γλώσσα για το γυμνάσιο. Εισήγηση στην 3^η ετήσια ημερίδα γλωσσολογίας του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων.
- Kress, G. & Leeuwen, T., Van. (1990). *Reading Images*. Geelong: Deakin University Press.
- Kress, G. & Leeuwen, T., Van. (1998). Front Pages: (the Critical) Analysis of Newspaper Layout. In: Bell, A. & Garret, P. *Approaches to Media Discourse*. Oxford: Blackwell Publishers, 186-219.
- Kress, G. (2000). Σχεδιασμός του γλωσσικού προγράμματος σπουδών με βάση το μέλλον. *ΓΛΩΣΣΙΚΟΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΗΣ*, τ.2, <http://www.komvos.edu.gr>.
- Kress, G. & Leeuwen, T., Van (2001). *Multimodal discourse*. London: Arnold.
- Kress, G. & Leeuwen, T., Van (2001a). *Reading Images. The Grammar of Visual Design*. London and New York: Routledge.
- Kress, G. & Leeuwen, T. Van (2001b). *Multimodal Discourse. The modes and media of contemporary communication*. London: Arnold.
- Κουτσουνίμου – Τσίνογλου, Β. (2000). Πολυφωνικότητα και πολυτροπικότητα: δέκτες στάσεων του/της ομιλητή/τριας και σχεδιασμός ενός «κοινού γραπτού». Προπαιδαγωγική ανάλυση. *ΓΛΩΣΣΙΚΟΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΗΣ*, τ.2, <http://www.komvos.edu.gr>.
- Κυπριώτης, Δ. (2006). Πολυτροπικότητα και γραπτά-εικονιστικά κείμενα multitasks.blogspot.com/
- Macken-Horarik, M. (1996). Literacy and learning across the curriculum: towards a model of register for secondary school teachers. In: Hasan, R. & G. Williams (eds.), *Literacy in Society*, New York: Longman, 232-278.
- Martin, J. R. (2000b). *Grammar meets Genre: Reflections on the Sydney School, Inaugural Lecture*, Sydney University Arts Association, 1-31.
- Μεταξώτης, Γ. (2000). Η εικόνα στην εκπαίδευση. *ΓΛΩΣΣΙΚΟΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΗΣ*, τ.2, <http://www.komvos.edu.gr>.
- Μπονίδης, Κ. (2004). *To περιεχόμενο των σχολικού βιβλίου ως αντικείμενο έρευνας*. Αθήνα: Μεταίχμιο.
- Νάκη, Στ., Αργυράκης, Β. & Κασκαντάμη, Μ. (2006). Αξιοποιώντας το Λογισμικό Παρουσίασεων για τη Δημιουργία μιας Διαφήμισης στο Μάθημα της Νεοελληνικής Γλώσσας. Στο: *Πρακτικά του Πανελλήνιου Συνεδρίου "Ψηφιακό Εκπαιδευτικό Υλικό: ζητήματα δημιουργίας, διδακτικής αξιοποίησης και αξιολόγησης*. Βόλος (υπό έκδοση)
- The New London Group (2000). A pedagogy of multiliteracies: Designing social futures. In: Cope, B. & Kalantzis, M., *Multiliteracies. Literacy learning and the design of social futures*. London and New York: Routledge
- Χαραλαμπόπουλος, Α. (2000). Διδασκαλία της λειτουργικής χρήσης της γλώσσας. *ΓΛΩΣΣΙΚΟΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΗΣ*, τ.2, <http://www.komvos.edu.gr>.
- Χαραλαμπόπουλος, Α. (2003). Νέες τεχνολογίες και πολυτροπικότητα στη γλώσσα. *Φιλόλογος*, 1.113. Αθήνα: Σαββάλας.
- Χατζησαββίδης, Σ. (α). Ο γλωσσικός γραμματισμός και η παιδαγωγική του γραμματισμού. Θεωρητικές συνιστώσες και δεδομένα από τη διδακτική πράξη. <http://users.auth.gr/>
- Χατζησαββίδης, Σ. (β) Πολυγραμματισμοί και διδασκαλία της γλώσσας <http://users.auth.gr/>
- Χατζησαββίδης, Σ., & Γαζάνη, Ε. (2005). Πολυτροπικός και μονοτροπικός/εικονικός λόγος: από την πρόσληψη στην κατασκευή του παιδικού υποκειμένου. Στο: Κωνσταντινί-

- δου-Σέμογλου, Ο. (επιμ.), *Εικόνα και Παιδί*. Θεσσαλονίκη: cannot not design publications.
- Χοντολίδου, Ε. (1999) Εισαγωγή στην έννοια της πολυτροπικότητας. *ΓΛΩΣΣΙΚΟΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΗΣ*, 1999, τ.1, <http://www.komvos.edu.gr>
- Χοντολίδου, Ε. (2005). Αλλαγές στις εκδοτικές πρακτικές των παιδικών βιβλίων: το παραδειγμα του βιβλίου Ο γύρος του κόσμου σε 80 ημέρες του Ιουλίου Βερν. Στο: Σέμογλου-Κωνσταντινίδου Ο. (επιμ.), *Εικόνα και παιδί*. Θεσσαλονίκη: cannor design publications.
- ΥΠΕΠΘ-ΠΙ (2003). *ΔΕΠΠΙΣ - ΑΠΣ Ελληνικής γλώσσας για το Δημοτικό*. ΦΕΚ 303B/13-03-2003.

Abstract

The significance of multimodality constitutes an important point of reference to the language teacher after the communicative landscape, has changed with the contribution of technology as it functions differently today in the sphere of didactics in relation to the texts. The language does not constitute a unique or even the most important way of transmitting the contents of a text. Multi-modal texts take over the greatest part of the communication sphere by using semiotic codes besides the existing linguistics codes. This reality influences or it should influence the didactics of the language teaching process, after all the school course books constitute part of the communicative reality. This work investigates the content of the books for the teaching of language to 6th grade primary school students so as to evaluate them in relation to multimodality and its contribution to the fulfilment of its objectives, as they are mentioned in the teacher's book, and the school curriculum.

Μαρία Δημάση

Επίκουρος Καθηγήτρια
Τμήμα Γλώσσας, Φιλολογίας
και Πολιτισμού Παρευξείνιων Χωρών
Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης
67100 Κομοτηνή
Τηλ. 25310-39433
e-mail: mdimasi@bscc.duth.gr